

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 10-07-2020 r.

Adam Bodnar

II.510.1241.2019.PZ

**Pan Senator
Krzysztof Kwiatkowski
Przewodniczący
Komisji Ustawodawczej
Senatu Rzeczypospolitej Polskiej**

Wielce Szanowny Panie Przewodniczący

W sferze mojego zainteresowania pozostaje problematyka dotycząca prawa do obrony w rozumieniu art. 42 ust. 2 Konstytucji, w tym leżące u jego podstaw prawo do milczenia wyrażane powszechnie przez zasadę *nemo tenetur se ipsum accusare*. W dniu 14 października 2019 roku do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynął wniosek o wystąpienie do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności art. 96 § 3 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń¹ z Konstytucją w zakresie, w jakim przepis ten penalizuje odmowę samodenuncjacji. Zgodnie z przepisem tym, „tej samej karze [grzywny za wykroczenie] podlega, kto wbrew obowiązkowi nie wskaże na żądanie uprawnionego organu, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie”.

Zaznaczyć należy, że zgodność art. 96 § 3 k.w. z Konstytucją RP była przedmiotem rozstrzygnięcia przez Trybunał Konstytucyjny w sprawie, w wyniku której został wydany wyrok z dnia 12 marca 2014 r., sygn. akt P 27/13², w którym orzeczono, że art. 96 § 3 k.w. jest zgodny z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 42 ust. 1 Konstytucji. Z powyższego widać, że przedmiotem rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego formalnie nie stało się prawo do obrony w rozumieniu art. 42 ust. 2

¹ T.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 821 z późn. zm.; dalej: k.w.

² LEX nr 1438115.

Konstytucji, w tym leżące u jego podstaw prawo do milczenia wyrażane powszechnie przez zasadę *nemo tenetur se ipsum accusare*.

Prawo do obrony a odpowiedzialność za wykroczenie z art. 96 § 3 k.w.

Możliwa jest sytuacja procesowa, w ramach której zobowiązany, na podstawie art. 78 ust. 4 p.r.d.³ („właściciel lub posiadacz pojazdu jest obowiązany wskazać na żądanie uprawnionego organu, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, chyba że pojazd został użyty wbrew jego woli i wiedzy przez nieznaną osobę, czemu nie mógł zapobiec”), właściciel lub posiadacz pojazdu, wobec którego uprawniony organ wyraził żądanie podania informacji, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania: (1.) udzieli odpowiedzi na żądanie organu, w której wskaże, że odmawia podania takiej informacji; (2.) nie da zadość żądaniu organu i nie udzieli na nie żadnej odpowiedzi; (3.) udzieli odpowiedzi zawierającej informacje niezgodne z rzeczywistym przebiegiem zdarzeń. Takie, jak wyżej opisane postąpienia po stronie właściciela lub posiadacza pojazdu mogą mieć miejsce m.in. ze względu na to, że: (a.) on sam jest sprawcą wykroczenia; (b.) sprawcą wykroczenia jest osoba dla niego najbliższa w rozumieniu art. 47 k.w. Ponadto prawo o ruchu drogowym nie określa formy, w jakiej miałyby nastąpić odmowa lub udzielenie informacji. Może to zatem nastąpić ustnie lub na piśmie. Ta pierwsza forma może być udokumentowana w protokole lub w formie notatki służbowej⁴. Każde z wymienionych wyżej postąpień skutkuje brakiem odpowiedzi w sensie nieuzyskania przez uprawniony organ informacji, komu właściciel lub posiadacz pojazdu powierzył pojazd do kierowania lub używania. Postąpienie oznaczone numerem (2.), a oznaczające brak odpowiedzi na pisemne zapytanie, może zostać potraktowane jako niezrealizowanie omawianego obowiązku, a tym samym wypełnienie znamion wykroczenia art. 96 § 3 k.w. w formie zaniechania⁵. Dwa pozostałe, oznaczone numerami (1.) i (3.), mogą zostać potraktowane jako wypełnienie znamion wykroczenia art. 96 § 3 k.w. w formie działania. W każdym jednak przypadku ustalenie, czy doszło do realizacji znamion opisanych w

³ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 110 z późn. zm.; dalej: p.r.d.).

⁴ R. A. Stefański, *Komentarz art. 96 Kodeksu wykroczeń w: Wykroczenia drogowe. Komentarz*, wyd. II, LEX 2011, teza nr 4.3.

⁵ R. A. Stefański, *Komentarz art. 96 Kodeksu wykroczeń w: Wykroczenia drogowe. Komentarz*, wyd. II, LEX 2011, teza nr 4.1.

normie sankcjonującej z art. 96 § 3 k.w. wymaga uprzedniego ustalenia, czy sprawca naruszył leżącą u podstaw rzeczony normy normę sankcjonowaną, czyli czy dopuścił się zachowania bezprawnego, a więc takiego, do którego podjęcia nie był uprawniony. Istotne jest zatem rozważenie, czy prawo do obrony w aspekcie braku konieczności przedstawiania dowodów na swoją niekorzyść wyłącza obowiązek określony w art. 78 ust. 4 p.r.d. Rekonstrukcja w procesie wykładni normy sankcjonowanej leżącej u podstaw art. 96 § 3 k.w. nie polega na prostym odczytaniu art. 78 ust. 4 p.r.d., lecz wymaga rozstrzygnięcia kolizji obowiązku wynikającego ze wskazanego przepisu z prawem do obrony w znaczeniu materialnym w rozumieniu art. 4 § 1 k.p.w., art. 6 ust. 1 EKPC⁶, art. 14 ust. 3 lit. g MPPOiP⁷ i art. 42 ust. 2 Konstytucji RP⁸.

Art. 14 ust. 3 lit. g MPPOiP stanowi, że każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo, na zasadach pełnej równości, co najmniej do gwarancji nieprzymuszania do zeznawania przeciwko sobie lub do przyznawania się do winy. Wskazana norma prawa międzynarodowego wyznacza standard minimum, którego treścią jest coś więcej niż tylko prawo do milczenia. Art. 14 ust. 3 lit. g MPPOiP przyznaje bowiem prawo do efektywnego nieprzyznawania się do winy, co nie może oznaczać tylko prawa do odmowy odpowiedzi na pytanie uprawnionego organu, gdyż owo prawo do braku odpowiedzi w kontekście podstaw skorzystania z tego uprawnienia, nie daje gwarancji do niezeznawania przeciwko sobie. Właściciel lub posiadacz pojazdu zapytany przez uprawniony organ, czy może podać komu powierzył pojazd w określonym czasie, w istocie staje przed pytaniem, czy popełnił on dany czyn zabroniony, albo czy może wskazać sprawcę czynu zabronionego. W sytuacji, gdy właściciel lub posiadacz pojazdu sam jest jego sprawcą (a.), odpowiedź na pytanie oznacza przyznanie się do winy. Z kolei postąpienie w sposób wskazany w punktach (1.) i (2.) (oświadczenie o odmowie odpowiedzi albo brak jakiegokolwiek oświadczenia) może oznaczać realizację znamion czynu zabronionego z art. 96 § 3 k.w. Oznacza to, że art. 78 ust. 4 p.r.d. w zw. z art. 96 § 3

⁶ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.; dalej: EKPC).

⁷ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167; dalej: MPPOiP).

⁸ Szerzej na temat prawa do obrony zob. S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Czy to koniec sporu dotyczącego kwestii ponoszenia odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań przez sprawcę uprzednio popełnionego przestępstwa? Rzecz o wykładni znamion typu czynu zabronionego z art. 233 § 1a k.k.*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Brzezińska, red. J. Giezek, Warszawa 2017, s. 374-417.

k.w. w zakresie, w jakim penalizuje brak przyznania się do winy jest niezgodny ze standardem z art. 14 ust. 3 lit. g MPPOiP, gdyż narusza wynikającą z niego gwarancję nieprzymuszania do zeznawania przeciwko sobie lub do przyznania się do winy. W przypadku, gdy sprawcą wykroczenia jest osoba dla właściciela pojazdu najbliższa w rozumieniu art. 47 k.w. (przypadek opisany w pkt. b.) brak zgodności art. 78 ust. 4 p.r.d. w zw. z art. 96 § 3 k.w. z art. 14 ust. 3 lit. g MPPOiP nie przedstawia się już w sposób tak oczywisty.

W literaturze prawo do milczenia może być rozumiane jako połączone z zasadą domniemania niewinności w sytuacjach, w których brakuje innych dowodów winy niż te, które można byłoby potencjalnie uzyskać przez zmuszenie podejrzanego do samooskarżenia⁹. Standard wynikający z prawa do obrony jest również przedmiotem wielu rozstrzygnięć sądów. W uchwale z dnia 20 czerwca 1991 r., sygn. akt I KZP 12/91¹⁰, Sąd Najwyższy podkreślił, że nie wolno przesłuchiwać oskarżonego w jego własnej sprawie w charakterze świadka. Zakaz ten wynika z samej istoty prawa oskarżonego do obrony i z jego procesowych gwarancji, które zasadniczo odbiegają od tych przynależnych świadkowi. O ile bowiem świadek ma obowiązek składania zeznań i ponosi odpowiedzialność za fałszywe zeznania, o tyle oskarżony ma prawo odmówić złożenia wszelkich wyjaśnień i korzysta z przywileju bezkarności za ich fałszywą treść. W ocenie Sądu Najwyższego, tę swoistą pozycję prawną oskarżonego należy w każdym „uczciwie prowadzonym” procesie w pełni uszanować, zgodnie z lapidarnie sformułowaną w doktrynie zasadą, że nikt nie może być świadkiem we własnej sprawie karnej. We wspomnianej uchwale z dnia 20 czerwca 1991 r. wskazano również, że przesłuchanie takiej osoby w charakterze świadka w ogóle nie powinno nastąpić, jeżeli zaś nastąpiło ze względu na brak rozeznania, kto jest podejrzanym w sprawie, to trzeba je uznać za pozbawione prawnego znaczenia; nie może ono rodzić dla oskarżonego żadnych ujemnych skutków prawnych w myśl zasady, że nie może być czynem karalnym zachowanie się jednostki, do którego jest ona uprawniona. W wyroku z dnia 9 lipca 1997 r., sygn. akt V KKN 318/96¹¹, Sąd Najwyższy przyjął, że nie należy nikogo stawiać w położeniu przymusowym, w którym musi albo zeznawać nieprawdę lub zatajać prawdę, albo zeznając prawdę, obciążyć siebie lub osobę dla siebie najbliższą. W

⁹ J. Czabański, M. Warchoń, *Prawo do milczenia czy prawo do kłamstwa*, Prokuratura i Prawo 12/2007, s. 36.

¹⁰ LEX nr 20459.

¹¹ LEX nr 32355.

uchwale z dnia 26 kwietnia 2007 r., sygn. akt I KZP 4/07¹², Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że nie ponosi odpowiedzialności karnej na podstawie art. 233 § 1 k.k.¹³ osoba, która przesłuchana została w charakterze świadka wbrew wynikającemu z art. 313 § 1 k.p.k.¹⁴ nakazowi przesłuchania jej jako podejrzanego. W judykacie tym Sąd Najwyższy sprecyzował, że prawo do obrony (wynikające z art. 42 ust. 2 Konstytucji) odnosi się do wszystkich stadiów postępowania, a zawarty w tym artykule zwrot „każdy, przeciwko komu” nie musi zatem oznaczać, że prawo to przysługuje wyłącznie od „fazy *in personam*” postępowania przygotowawczego - bo proces karny posługuje się nie tylko pojęciem „podejrzanym”, lecz również „osoba podejrzana”. Jeżeli więc konstytucyjne prawo do obrony odnosi się do „wszystkich stadiów postępowania”, to prawo to służyć powinno również osobie faktycznie - a nie tylko formalnie - podejrzananej. W uchwale z dnia 20 września 2007 r., sygn. akt I KZP 26/07¹⁵, Sąd Najwyższy przyjął, że nie popełnia przestępstwa składania fałszywych zeznań (art. 233 § 1 k.k.), kto umyślnie składa nieprawdziwe zeznania dotyczące okoliczności mających znaczenie dla realizacji jego prawa do obrony w rozumieniu art. 6 k.p.k. W jednym z najnowszych postanowień Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2020 roku, sygn. akt I KZP 10/19¹⁶, powtórzono tezę z uchwały z dnia 20 września 2007 r., pomimo wprowadzenia w międzyczasie do porządku prawnego art. 233 § 1a k.k.¹⁷.

W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: „ETPC”) wskazuje się, że pomimo tego, iż art. 6 Konwencji bezpośrednio o nich nie wspomina, prawo do zachowania milczenia i prawo do nieobciążania się są powszechnie uznanymi standardami międzynarodowymi, które leżą w samym sercu koncepcji rzetelnego postępowania z art. 6 EKPC. Ich *ratio legis* leży, *inter alia*, w ochronie oskarżonych przed niedozwolonym przymusem ze strony władz, tym samym przyczyniając się do unikania pomyłek wymiaru sprawiedliwości i do realizacji celów art. 6 EKPC. Prawo do nieobciążania się zakłada w szczególności, iż oskarżenie w sprawie karnej dąży do

¹² LEX nr 244459.

¹³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1950 z późn. zm.; dalej: k.k.).

¹⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 30 z późn. zm.; dalej: k.p.k.).

¹⁵ LEX nr 298949.

¹⁶ Opublikowano na: http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza_orzeczen.aspx?ItemSID=38552-6e9ffc09-7b83-4b3d-8c04-f640e774865f&ListName=Orzeczenia3 (dostęp: 06.02.2020 r.).

¹⁷ „Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.”

udowodnienia swych racji przeciwko oskarżonemu bez uciekania się do dowodów uzyskanych poprzez metody przymusu lub nacisku, z pogwałceniem woli oskarżonego. W tej mierze wskazane prawo jest ściśle związane z domniemaniem niewinności zawartym w art. 6 ust. 2 Konwencji¹⁸. ETPC wskazuje, że prawo do nieobciążania się jest przede wszystkim związane z poszanowaniem woli osoby oskarżonej do zachowania milczenia. Zaznacza przy tym, że istnieją dwa typy spraw, w których można odnaleźć naruszenia prawa do zachowania milczenia i przywileju niedostarczania dowodów na swoją niekorzyść. Pośród tych spraw ETPC wymienia „po pierwsze, sprawy związane z używaniem przymusu w celu uzyskania informacji, które mogą obciążyć daną osobę podczas toczącego się lub przewidywanego postępowania karnego przeciwko tejże osobie, lub - innymi słowy - w odniesieniu do czynu, o który osoba ta została «oskarżona» w autonomicznym rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji. Po drugie, sprawy dotyczące użycia dla celów późniejszego oskarżenia w sprawie karnej obciążających informacji przymusowo uzyskanych poza sferą postępowania karnego”¹⁹. ETPC przyjął, że w badanej sprawie „związek pomiędzy obowiązkiem skarżącego wynikającym z normy prawa krajowego ujawnienia osoby kierującej jego samochodem a potencjalnym postępowaniem karnym przeciwko skarżącemu za przekroczenie prędkości pozostaje odległy i hipotetyczny. Bez wystarczająco konkretnego związku z tymże postępowaniem karnym użycie środków przymusu (np. nałożenie grzywny) w celu uzyskania informacji nie rodzi kwestii naruszenia prawa skarżącego do zachowania milczenia i jego przywileju nieobciążania się”²⁰. W przypadku zatem, gdy sprawcą wykroczenia jest osoba dla właściciela pojazdu najbliższa w rozumieniu art. 47 k.w. (przypadek lit. b.), brak jest podstaw do stwierdzenia, że zachodzi niezgodność art. 78 ust. 4 p.r.d. w zw. z art. 96 § 3 k.w. z art. 6 ust. 1 EKPC. Oznacza to jednocześnie, że art. 78 ust. 4 p.r.d. w zw. z art. 96 § 3 k.w. w zakresie, w jakim penalizuje brak przyznania się do winy samego właściciela lub posiadacza pojazdu jest niezgodny ze standardem wynikającym z art. 6 ust. 1 EKPC. Prawo do niedostarczania dowodów na własną niekorzyść jako takie nie może zostać bowiem ograniczone tylko do postępowania

¹⁸ Wyroki ETPC z dnia: 8 kwietnia 2004 r. w sprawie Weh przeciwko Austrii, skarga nr 38544/97 oraz 24 marca 2005 r. w sprawie Rieg przeciwko Austrii, skarga nr 63207/00.

¹⁹ Wyroki ETPC z dnia: 8 kwietnia 2004 r. w sprawie Weh przeciwko Austrii, skarga nr 38544/97 oraz 24 marca 2005 r. w sprawie Rieg przeciwko Austrii, skarga nr 63207/00.

²⁰ Wyroki ETPC z dnia: 8 kwietnia 2004 r. w sprawie Weh przeciwko Austrii, skarga nr 38544/97 oraz 24 marca 2005 r. w sprawie Rieg przeciwko Austrii, skarga nr 63207/00.

karnego w sensie ścisłym, a obejmuje także postępowanie w sprawie o odpowiedzialność za wykroczenie. Wskazać należy, że gwarancje wynikające z art. 6 EKPC mają zastosowanie w postępowaniu, w którym idzie wyłącznie o wymierzenie kary²¹. W ocenie P. Hofmańskiego na kanwie wykładni znaczenia zwrotu „postępowanie zmierzające do rozstrzygnięcia o zasadności oskarżenia karnoprawnego” dwie sprawy dadzą się z całą pewnością ustalić. Po pierwsze, pojęcie to podlega ekstensywnej wykładni, gdyż „w społeczeństwie demokratycznym prawo do rzetelnego postępowania odgrywa rolę zasadniczą, iż zważając wykładnia art. 6 ust. 1 EKPC nie może odpowiadać celowi tego przepisu”²². Po drugie, pojęcie to „traktowane jest jako pojęcie autonomiczne, co oznacza, że rozumiane być musi w sensie samej Konwencji, nie może zaś podlegać wykładni w sensie prawa krajowego”²³. Europejski Trybunał Praw Człowieka na kanwie art. 6 ust. 1 EKPC przyjmuje autonomiczną definicję „sprawy karnej”. W orzecznictwie wypracowane zostały następujące kryteria, określane jako „kryteria Engel”²⁴. Punktem wyjścia jest karna kwalifikacja czynu wynikająca z krajowego prawa karnego lub wykroczeniowego. Następnie należy wziąć pod uwagę charakter samego naruszenia, w tym czy jest ono określone przez przepisy prawa znajdujące powszechne zastosowanie oraz skutkuje wymierzeniem sankcji o charakterze represyjnym i prewencyjnym. Zaznacza się przy tym, że owa sankcja nie może mieć na celu odszkodowania, ale zasadniczo ukaranie i powstrzymanie od przyszłych naruszeń. Wreszcie, istniejące w ustawodawstwie krajowym zagrożenie sankcją musi być odpowiednio surowe²⁵. Przyjąć tym samym należy, że zgodny ze standardem wynikającym z art. 6 ust. 1 EKPC jest zakaz korzystania ze środków przymusu w celu uzyskania dowodów w sferze postępowania zmierzającego do wymierzenia kary²⁶, w tym także postępowania w sprawie o odpowiedzialność za wykroczenie. Podsumowując, wskazać należy, że skoro postąpienie w sposób wskazany w

²¹ P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego*, Białystok 1993, s. 243.

²² P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego*, Białystok 1993, s. 237.

²³ Tamże.

²⁴ Zob. wyroki ETPC: z dnia 27 czerwca 1968 r. w sprawie Neumeister, nr skargi 1936/63, LEX nr 80785; z dnia 17 stycznia 1970 r. w sprawie Delcourt p. Belgii, nr skargi 2689/65, LEX nr 80778; z dnia 23 listopada 1976 r. w sprawie Engel i in. p. Niderlandom, nr skargi 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, LEX nr 80796; wyrok ETPC z dnia 21 lutego 1984 r. w sprawie Öztürk p. RFN, nr skargi 8544/79, LEX nr 80977; wyrok ETPC z dnia 24 lutego 1994 r. w sprawie Bendenoun p. Francji, nr skargi 12547/86, LEX nr 80537.

²⁵ Szerzej zob. A. Wróbel, P. Hofmański w: *Konwencja o Ochronie Praw człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz do artykułów 1-18. Tom I.*, red. L. Garlicki, Warszawa 2011, s. 281-287.

²⁶ Wyrok ETPC w sprawie Saunders przeciwko Zjednoczonemu Królestwu z dnia 17 grudnia 1996 r., skarga nr 19187/91, LEX nr 79874.

punktach (1.) i (2.) może oznaczać realizację znamion czynu zabronionego z art. 96 § 3 k.w., to art. 78 ust. 4 p.r.d. w zw. z art. 96 § 3 k.w. w zakresie, w jakim penalizuje brak przyznania się do winy, jest niezgodny ze standardem z art. 6 ust. 1 EKPC, gdyż narusza prawa do milczenia i do nieobciążania siebie winą. W ocenie R. A. Stefańskiego wykluczona jest możliwość przypisania odpowiedzialności za wykroczenie z art. 96 § 3 k.w. w wypadku, gdy zobowiązany na podstawie art. 78 ust. 4 p.r.d., właściciel lub posiadacz pojazdu odmówi na żądanie uprawnionego organu podania informacji, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania, gdy sam jej sprawcą wykroczenia. Uprawnienie do odmowy udzielenia takiej informacji, zdaniem rzeczonoego autora, mieści się w ramach tzw. kontratypu działania w ramach uprawnień. R. A. Stefański przyjmuje zatem, że odmowa wskazania siebie jako sprawcy wykroczenia mieści się w prawie do obrony²⁷.

Standard wynikający z art. 42 ust. 2 Konstytucji

Zasada *nemo tenetur se ipsum accusare* uważana jest powszechnie za naczelną zasadę procesu karnego w demokratycznym państwie prawa²⁸. W literaturze wskazuje się, że z reguły rzetelnego procesu wnosi się o istnieniu wolności od samooskarżenia²⁹. W uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 lutego 2004 r., ozn. sygn. akt SK 39/02³⁰, przyjęte zostało szerokie rozumienie konstytucyjnego prawa do obrony. W ocenie Trybunału, jest ono nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale też elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego.

W zdaniach odrębnych sędziów Trybunału Konstytucyjnego Mirosława Granata, Wojciecha Hermelińskiego oraz Marka Kotlinowskiego do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 marca 2014 r., ozn. sygn. akt P 27/13, została zawarta argumentacja na rzecz tezy, że regulacje art. 78 ust. 4 p.r.d. i art. 96 § 3 k.w., z których wynika obowiązek wskazania przez właściciela pojazdu kierującego nim w oznaczonym czasie, budzą wątpliwości z punktu widzenia ich zgodności z prawem do milczenia i

²⁷ R. A. Stefański, *Komentarz art. 96 Kodeksu wykroczeń w: Wykroczenia drogowe. Komentarz*, wyd. II, LEX 2011, teza nr 7.8.

²⁸ B. Nita-Światłowska, *Konstytucyjne zakorzenie zasady nemo tenetur se ipsum accusare*, (w:) J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdy*, Wrocław 2009, s. 220.

²⁹ P. Wiliński, P. Karlik, *Komentarz do art. 42 ust. 2 Konstytucji w: Konstytucja RP, Tom I, Komentarz, Art. 1-86*, red. M Safjan, red. L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1055.

³⁰ LEX nr 84271.

prawem do nieoskarżania samego siebie (*nemo se ipsum accusare tenetur*). Sędzia Trybunału Konstytucyjnego Wojciech Hermeliński podkreślił ponadto, że „z prawa do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji) wynika możliwość wyboru jej strategii, w szczególności oskarżony (obwiniony) może zdecydować się na czynną obronę bądź też na realizowanie jej w sposób bierny. Jednym z aspektów zasady prawa do obrony w postępowaniu karnym *sensu largo* jest prawo do obrony biernej, wyrażane zasadą procesową *nemo tenetur se ipsum accusare*, zakazującą zmuszania do samooskarżenia i dostarczania przeciw sobie dowodu. Istota omawianej zasady sprowadza się do pozostawienia oskarżonemu swobody decyzji co do czynnego uczestniczenia w prowadzonym przeciwko niemu postępowaniu”. Zachowanie po stronie sprawcy wykroczenia przekroczenia prędkości wolności od samooskarżania się oznaczać musi możliwość postąpienia przez niego w sposób opisany wyżej w punktach (1.) i (2.), gdyż w przeciwnym razie nie ma on możliwości ekskulpowania się od tego obowiązku. Ze względu na ścisłe powiązanie prawa do obrony z zasadą demokratycznego państwa prawnego konstytucyjne prawo do obrony w postępowaniu karnym należy rozumieć szeroko. Odnosi się ono zatem nie tylko do regulacji o *stricte* karnym charakterze, ale „do wszelkich postępowań represyjnych: penalnych (niezależnie od ich stadium) i innych (quasi-penalnych: np. dyscyplinarnych czy przygotowujących do właściwego postępowania)”³¹.

W wyroku z dnia 28 listopada 2007 r., ozn. sygn. akt K 39/07³², Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że prawo do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji) nie dotyczy jedynie postępowania karnego *sensu stricto* (ani też jedynie od momentu postawienia zarzutów). Artykuł 42 Konstytucji mówi o odpowiedzialności karnej, której towarzyszy prawo do obrony „we wszystkich stadiach postępowania”. Utrwalonym poglądem orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego jest to, że terminologia Konstytucji ma charakter autonomiczny i nie można jej interpretować poprzez znaczenie przypisywane przez ustawodawcę danemu terminowi w ustawie zwykłej (w tym wypadku k.p.k.). Tak więc na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego należy uznać za utrwalony pogląd, iż art. 42

³¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 listopada 2007 r., sygn. akt K 39/07, LEX nr 319447.

³² LEX nr 319447.

Konstytucji odnosi się do postępowania represyjnego w ogólności, co jest pojęciem szerszym od postępowania karnego regulowanego w k.p.k.³³.

Potrzeba nowelizacji art. 78 ust. 4 p.r.d. i art. 96 § 3 k.w.

W tym stanie rzeczy wyrażam przekonanie, że w obecnym stanie prawnym sprawca wykroczenia nie ma możliwości skorzystania z wolności wynikającej z prawa do milczenia wyrażonego przez zasadę *nemo tenetur se ipsum accusare*. Gwarancje wynikające z prawa do milczenia oraz z prawa do obrony w tym zakresie, mimo że formalnie obowiązują, faktycznie nie są realizowane. Zachodzi więc konieczność wzmocnienia gwarancji przysługujących obwinionemu tak, aby prawo do nieobwiniania się i niedostarczania dowodów przeciwko sobie, mogło być przez niego skutecznie egzekwowane.

Zwracam się zatem do Pana Przewodniczącego z propozycją podjęcia inicjatywy ustawodawczej mającej na celu wzmocnienie gwarancji procesowych obwinionego w sprawach z art. 96 § 3 k.w. poprzez dodanie do art. 96 k.w. nowego § 4, w którym zostanie wskazane, że „nie podlega karze z § 3 ten, kto nie wskaże na żądanie uprawnionego organu, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, gdy udzielona w ten sposób informacja, mogłaby stanowić dowód w postępowaniu w sprawie o wykroczenie przeciwko niemu samemu”.

Będę także wdzięczny za poinformowanie mnie o stanowisku zajęтым w powyższej materii.

Łączę wyrazy szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

³³ Por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 listopada 2003 r., sygn. akt SK 22/02, LEX nr 82401 oraz z dnia 3 listopada 2004, sygn. akt K 18/03, LEX nr 133746.